THE ISRAELITE PRESS
The only Jewish Newspaper in Western Canada
ייִדישע וואָרט
Office and Place of Business: Israelite Press Bldg., 165 Selkirk Ave., E.
Published daily except Saturday and Sunday.
ENTERED AS SECOND-CLASS MAIL MATTER AT OTTAWA.
Subscription: $6.00 per year.
WINNIPEG — MANITOBA
Established 1910 Phones: 55 409—52 213

די אַרעסטירטע אין ווילנע

אין די לעצטע אנטי-אידישע עקסצעסן אין פּוילן האָבן די אַרבעטער ניט געלאָזט זיך פירן ווי שאָף צו דער שחיטה. אין אַ סך פאַלן האָבן זיך די אידן, איבערהויפּט דאָס אידישע יוגנט און די אַרבעטער, ניט געלאָזט זיך שלאָגן ביז די פּאָליציי וועט קומען און אַרויסראַטעווען זיי, — און אין אייניקע פאַלן וואָלטן זיי גאַנץ לאַנג געדאַרפט וואַרטן, — נאָר זיי האָבן זיך ווידערגעשטעלט קעגן די כוליגאַנעס און געענטפערט מיט קלעפּ. וואָס האָט זיכער שטאַרק אָפּגעקילט דעם ענטוזיאַזם פון די כוליגאַנעס אין האָט גאַנץ אָפּט פאַרהיס די אַטאַקירטע אידן פון אַ סך מער ערנסטע פאָרגן פון די אַטאַקעס.

אַ באַזונדער אנטשלאָסענער ווידערשטאַנד קעגן די כוליגאַנעס איז אַרויסגעצייגט געוואָרן אין ווילנע. און די אנטיסעמיטישע ענדערקישע סטודענטן האָבן דאָ ניט אָפּגעהאַלטן קיין לייכטן זיג. און דאָ האָט פאַסירט אַ טרויעריקע פאַסירונג, וועלכע איז זייער באַדויערנס ווערט: איינער פון די כוליגאַנישע סטודענטן וואָס האָבן אַטאַקירט די אידן האָט געקראָגן מיט אַ שטיין אין קאָפּ. וואָס האָט אים צעשפּאָלט דעם שאַרבן און ער איז דערנאָך געשטאָרבן אין שפּיטאָל.

דאָס איז געווען אַן אומגליקלאַכער צופאַל, — דער וואָס האָט געוואָרפן דעם שטיין, זיינען מיר זיכער, האָט ניט געמיינט אַז דער רעזולטאַט זאָל זיין אַ טויטלאַכער. — אפשר ניט דערפאַר וואָס די כוליגאַנעס וואָס האָבן אַטאַקירט די אידן מיט נאָך מער טויטלאַכע וואַפן און האָבן נאָר ניט מורא געהאַט צו טויטן, האָבן עס ניט פאַרדינט: נאָר דערפאַר, וואָס אַזאַ פאַל איז, פאַרשטענדלאַך, אויסגענוצט געוואָרן צו פּראָוואָצירן אין צו העצען דעם פינסטערן הימן קעגן די אידן.

איז אָבער געזאָגט — געזאָגט. אין זאָגן דער איך אָדער די אידן וואָס האָבן געוואָרפן דעם פאַטאַלן שטיין זאָלן געבאָפן ווערן אויף אַ זייער לאַנג צייט אין מיר זיינען ווערן, דאַרפן זיי געמישפּט ווערן אויף דער קאַנץ פון טויטשלאַג. אַז מיר זיינען ווערן אויף לייזרטן לאַנד, וואו גערעכט מיינט געדעכטיקייט, וואָלטן זיי פרייגעשפּראָכן געוואָרן, ווייל זיי האָבן געהאַנדלט אין זעלבסטפאַרטיידיקונג קעגן אַן אַטאַקע, וואָס זיי האָבן ניט פּראָוואָצירט.

וואָרום מיר גאַרנישט גיט קיין פאַלשע וואָס אויסצוזאָגן קעגן דער פּוילישער גערעכטיקייט, ווען זי אַרעסטירט און פאַרהאַלט אידן, ווען כע זי האָט געגוט גרונד חושד צו זיין אין פאַראורזאַכן דעם טויט פונם פּוילישן סטודענט. די גערעכטיקייט דאַרף דאָך גיין איר וועג, אין ביז דער גערעכט וועט זי ריינוואַשן צוליב די דערמאָנטע טעמים, דאַרף אַ געהערקיקער פּראָצעס קעגן דער דורכגעפירט ווערן.

אָבער די אידישע עפנטלאַכע מיינונג אין פּוילן איז קאַנסטיק זיכער, אַז די צוויי אידן אַרעסטירט אין ווילנע, — דער סטודענט וואָלפין און דער אַרבעטער זאַלקינד, — זיינען קרבנות פון אַ בלבול און זיי האָבן גאָרנישט ניט צו טאָן מיטן טויט פון דעם פּוילישן סטודענט.

אָבער פאַרדעכטיקטער פון אַלץ איז דער פאַקט, וואָס דער ענין איז איבערגעגעבן געוואָרן ניט צו אַ געוויסנלאַכן ערכטן ריכטער וואָס האָט אַז בלויז מיט אויסערגעוויינלאַך ערנסטע ענינים. דאָס מיינט, אַז די רעגירונג זוכט דאָ עפּעס צו פאַרוואַנדלען דעם פּראָצעס אין אַ וויכטיקער פּאָליטישער פאַסירונג, און זי האָט געוויסע אַבזיכטען דערביי.

וואָסערע אַבזיכטן קאָן זי האָבן? עס זעט אונז אויס, אַז זי וויל אויפן חשבון פון אַט די צוויי אידישע יונגעלייט געוויינען פּאָליטישן פּרעסטיזש. און אויסקויפן זיך פון דער ענדערקישער "באַשולדיקונג," אַז זי איז אַ אידן פריינדלאַכע רעגירונג. און ס'איז אַ סברא, אַז זי צוויי אַרעסטירטע זאָלן גע'משפט ווערן פון אַ מיליטערישן, ניט פון אַ צי־ווילן געריכט, — ווי די "באַזעטע וואַרשאַווסקע" מעלדעט. דאָס וועט באַפרייען די רעגירונג פון אַ געוויסנלאַכער גערעכט פּראָצעדורע, וואָס זי האָט שאַנסן דורכצופאַלן, און וועט פאַקטיש פאַרזיכערן אַ טויט־אורטייל פאַר די אַנגעקלאָגטע אידישע יונגעלייט.

און דערווייל הערן מיר ניט, אַז די פּוילישע רעגירונג זאָל פאַר־פירן ענלאַכע פּראָצעסן קעגן די פּוילישע כוליגאַנעס, — כאָטש זיי זיינען דאָך געווען די אַנגריפער און כאָטש פונם אידישן צד זיינען דאָך געפאַלן אַ סך מער קרבנות.

עס זעט אַזוי אויס, אַז אין פּוילן חזר'ט זיך איבער אַנזער טרויעריקע דערפאַנג צו צאַרישן רוסלאַנד, ווען אַ פּאָגראָם אויף אידן פלעגט זיך פאַרענדיגן מיט נאָך אַ מיאוס'ערן פּאָגראָם אויף דער גערעכטיקייט: די נאָך־פּאָגראָם משפטים פלעגן פאַרוואַנדלט ווערן אין משפטים אויף דער אידישער זעלבסטשוץ און אויפן אידישן פאָלק בכלל.

די צוויי אַרעסטירטע אידישע יונגעלייט אין ווילנע, — אומ־אָפּהענגיק פון דעם צי די באַשולדיקונג קעגן זיי איז באַגרינדעט, צי ניט, — האָבן מיר מורא, זיינען קרבנות פון פּאָליטישע אינטריגעס. און מיר האָבן מורא, אַז זיי קאָנען פאַלן קרבנות פון אומגערעכטיקייט. דאָס אידנטום סיי פון פּוילן און סיי פון אויסלאַנד וועט מיט פאַרכאַפּען אַטעם נאָכפאָלגן זייער גורל.

יאַרנאַ אָפּלאָדירט קוזאָן

קאָנט איר זיך פאָרשטעלן אַז אַ פרעמיער מיניסטער פון אַ לאַנד זאָל זיין צופרידן מיט אַן עקאָנאָמישן קריזיס אין זיין לאַנד און אונטער זיין רעזשים, און וואָס זאָל די צופרידנהייט אויסדריקן, אויב נים אין ווערטער, איז אין אָפּלאָדיסמענטן?

איר קאָנט זיך אַלץ פאָרשטעלן, אויב דאָס האָט צו טאָן מיט רומעניע און מיט אַ רומענישן פרעמיער מיניסטער.

פרעמיער יאַרנאַ האָט אָפּלאָדירט קוזאָן, וואָס האָט ער אַזוינס געזאָגט כדי אַרויסצורופן די באַגייסטערונג פון רומעניע גערעכטן און די דעפּוטאַטן וואָס שטיצן אים? — אָט וואָס:

"מיר באַגריסן דעם עקאָנאָמישן קריזיס, דערפאַר וואָס דורך אים זיינען די אידן רואיגירט געוואָרן און עס איז פאַרגיכטעט געוואָרן זיי־ער מאַכט איבער דעם רומענישן פאָלק."

יאָ, אין נאָך אַ זאַך: אַז דער איניציאַטיוו אונטערשייד צווישן אים, קוזאָן, אין פרעמיער יאַרנאַ. אין זייער קלענערשאַפט צו אידן איז בלויז אין דער מאַקסיק. מיר קאָנען עס פאַרטיישן אַזוי: קוזאָ איז פאַר שנעלער פאַרגיכטונג, בעת יאַרנאַ איז פאַר לאַנג־זאַמער פאַרגיכטונג, דורך הונגער.

און יאַרנאַ האָט אָפּלאָדירט!

און ווייטער: קוזאָ האָט אויסגעדריקט זיין מיינונג, אַז נאָך פאַר קומענדיקן פרילינג וועט זיין אַנטיסעמיטישע פאַרטיי איבערגעמען די רעגירונג. — און דאָס איז אויך אַריינגעגאַנגען אין דער רעדע, וואָס פרעמיער יאַרנאַ און זיינע דעפּוטאַטן האָבן אָפּלאָדירט!

הייסט עס אַז יאַרנאַ איז ניט נאָר צופרידן מיט דעם קריזיס, נאָר אים אַרט אָפּילו ניט וואָס זיין אייגענע רעגירונג וועט פאָלן, אַבי די אידן זאָלן ליידן. זאָל אָפּילו, הייסט עס, גאַנץ רומעניע מיט אים צוזאַמען אונטערגיין. אַבי די אידן זאָלן אויך אונטערגיין...

איר מעגט אָבער זיין גאַנץ זיכער: די יאַרנאַס ליגט אָפּילו ניט אין דער לינקער פאַסט צו מקריב זיין עטוואָס. פערזענלאַך. זיי וועלן מקריב זיין רומעניע. אָבער ניט די אייגענע אינטערעסן, — אין די יאַרנאַס וויסן גאַנץ גוט, אַז אין די הענט פון די קוזאָס זייערע פערזענלאַכע אינטערעסן גאַנץ ניט געזיכערט.

פון בויך-טאַנץ ביז שמד

פון דעם לעבן פון דעם טונעזישן אידנטום.

(א בריוו פון פאַריז)
פון י. שעכטמאַן

ציוויש דעם פערטל מיליאָן אידן וואָס לעבן אין דעם פראַנצויזישן צפון אַמעריקע, דאָס הייסט אין אַלזשיר, טונים און מאַראָקאָ, בילדן די טונעזישע אידן אַ זייער אייגנאַרטיקן און אינטערעסאַנטן קיבוץ. זיי בילדן אַ מאַדנעם מיש־מאַש פון מיטעלאַלטער און מאָדערנעם. עס איז סאַמע לעצטן "מאַדערנים". עס איז אבמת כדאי זיך אַ ביסל נעענטער צו צוקוקן צו אייניקע כאַראַקטעריסטישע שטריכן פון דעם טונעזיש־אידישן ספּעקטאַר.

אין טונים גייט שוין אַרויס אין משך פון זיבן יאָר אין דער פראַנצויזישער שפּראַך אַ ציוניסטישע וואָכנ־שריפט "לע רעוויעי זשיוף" (דער אי־דישער וועקרוף). זיין רעדאַקטאָר איז אַ יונגער ציוניסט פעלזקס אַלוש, אַ טונזישער תושב, וואָס שטאַמט אַליין פון די קולטורעלסטע און נאַציאָנאַל באַוואוסטזיניקע אידישע טוער אין נאָר. אין אין זיין ציוטונ האָט אַלוש מיט אַ זעלטענעם מוט אנטפּלעקט אונזלכע מאַטעריאַלן פון דעם אידישן רעליגיעזן לעבן פון טונים, וועלכע רור־פען אַרויס די גרעסערע פאַרוואונדע־רונגען און אפט עכפערונג אין די אי־דישע קרייזן. מיט אַ נאַנצער רייע פון טאַטזאַכן האָט ער פעסטגעשטעלט אַז ביי אַ געוויסן טייל פון די צפון־אפריקאַנישע אידן זיינען נאָך לעבע־דיק אונזלכע רעליגיעזע מנהגים, וואָס האָבן קיין שום שייכות ניט מיט דער אידישער מסורה. וואָס זיינען אַ פּראָ־דוקט פון מאַדנע אַבערגלויביש אי־בערלעבענישן אין שטעטן מיט ווילד־קייט און עבודה זרה. אַלוש האָט אויפ־געדעקט פאַקטן פון כלוטיקע חיות קר־בנות ביי וועלכע אַלע אַנוועזנדע פאַר־בען זיך די פּניס'ער מיט בלוט פון די געקיילעטע חיות. אין אַזעלכע צע־רעמאָניעס נעמען אַן אַנטייל ניט נאָר אַריגע, עס־האַרצ'ישע אידן אַ־נאַנץ יאָר נאָר אויף מאָדערנע עלע־נאַנטע דאַטעס. וואָס זיינען אַנגעטאָן נאָך דער לעצטער פאַרזיצונג מאַרב. די אויפגערעגטע, היסטאָרישע נעשטימטע מאַסע שטרעקט אויס די הענט צו די אַפּענע מיילער פון די געקוילעטע חיות, — פונקט אַזוי ווי זיי וואָלטן זיך נעפונען אין אַ טעמפּל פון בעל אדער מולך. אַלוש דערציילט ווייטער וועגן אַפּטע פאַלן פון פאַרגעטערן די זון, וועגן פּראָצעסיעס צו די קברים פון די רבנים, וועלכע זיינען פון דער מאַסע דערקלערט געוואָרן פאַר הייליק. די שכנה'שאַפט מיט האַלב ווילדע נעגערס האָט אָנגעשטעקט אַ טייל פון דעם צפון־אפריקאַנישן ישוב פון דעם טונים. אין אַזעלכע נעגער מנהגים: פון דעם בויך טאַנץ ביז צו דעם בלוטרויש. עס איז באמת שווער זיך פאָרצושטעל־לען, אַז אין אונזער צייט זיינען נאָך אין אַ אידישער סביבה מעגלאַך אַזעל־כע ווילדע כמעט באַרבאַרישע ריטו־לע מנהגים.

אָבער דאָס איז אַ טרויעריקער אמת.

די פאַקטן, וואָס אַלוש האָט אויפגע־דעקט, זיינען אַזוי קלאָר און אַיבער־צייגנט, אַז זיי האָבן נעמאַכט אַ קאַ־לאַסאַלע ווירקונג אויף דער ענדעטלאַ־כער מיינונג, צו זיין קאָמף קעגן דער דאָזיקער שאַנדע זיינען צוגעשטאַנען אידישע קהלות, דער טונעזישער דאָ־ינאַט, איינפלוסרייכע טונעזישע צייט־טונגען "לי עגאַליטע" (גלייכהייט) און "לאַ זשיסטיס" (יושר).

דער קאַמף איז זעלבסטפאַרשטענד־לאַך נאָך ווייט ניט פאַרענדיקט, אָבער די גרויסע אויפקלערונדע אַרבעט, וואָס איז שוין דורכגעפירט געוואָרן אויף דער אידישער באַוועגונג, גיט מיר זיך אַ ריינינקונג אין דעם בעי, אַנט. און נעבעטן דעם יונגן אי־דישן לאַיער מר. שעכטער מיר ווייזן די מערקווירדיקייטן פון נאָרד־בעי. האָט ער מיט אַ צוויי דייטיקן שטיי־בעל מיף אַריינגעוועבט אין אַזוי־טאַמאַטיל און ער האָט מיף אָפּגעפירט ווייט, ווייט פון שטאָט. אין מיטן וועג האָט ער זיך אָפּגעשטעלט אין אַ האָט מיף געבעטן אים נאָכזאָגן. מיר זיינען אַזוי אָנגעגאַנגען צו אַ בערגל שטיינער, ניט ווייט פונם וועג, צוואַמענגעליינט אין אַ נידעריקער פּיראַמידע פון אַ מענער לאַכן. דער אייגנעמייטער מאַרב. די דאָרט צוויי פאַרזיצונגען, וועלכע זיינען אָנגעטאָן אויפ־אַזעלכע אַרט אַזוי אַזוי אַזוי